

Ірина Прушковська
м. Київ

Соціокультурні аспекти перекладу турецького класичного літературного твору

Гуманітарна аура української нації охоплює всі сфери суспільного життя, включно з освітою, літературою, мистецтвом, – в їхній інтегральній причетності до світової культури і, звичайно ж, у своєму неповторно національному варіанті. Перекладацькі контакти між Туреччиною та Україною створюють благодатний ґрунт для взаємопроникнення культур, адже збагачують кожну з них. Переклад турецьких творів українською мовою почав активно розвиватися на початку ХХ ст. і продовжується в сучасний період. Український читач має змогу зануритися в усю палітру турецької літератури – від Мевляни Джелаледдіна Румі (ХІІІ ст.) і до Орхана Памука. Взаємопроникнення української та турецької культур шляхом перекладу сучасних творів не має досить виразних рис, адже сучасна література обох країн має характер європейської. Інша картина вимальовується в перекладах турецької класичної літератури: культура суфізму і соціальний статус авторів-суфіїв створюють іноді значні перешкоди для сприйняття. Хоча незаперечним є той факт, що завдяки вже існуючим перекладам розширилася концептуальна база матеріальних і духовних цінностей, створених людством упродовж його історії, а до мовних картин світу увійшли нові константи суфійської культури.

При перекладі турецьких класичних творів необхідно першою чергою зважати на культурні аспекти, адже відсутність обізнаності перекладача в культурному тлі першотвору може призвести до певної руйнації первинів цієї культури. Суфійська культура містить в собі систему потаємних почуттів поза свідомістю людини, що спирається на вірування в єдиного Бога – Аллаха, спрямовує сприйняття людиною пізнаваної дійсності як віддзеркалення краси Аллаха, звеличує і збагачує духовний світ суфіїв. Соціальний статус суфіїв – прихильники вчень пророка Мухаммеда, дервіші, які все життя прагнуть досягнути Аллаха. Шляхи суфіїв відрізняються щодо способів досягнення Аллаха: одні на своєму шляху керуються наукою та знаннями, інші абстрагуються у своєму прагненні і досягають Аллаха шляхом духовного екстазу. Перші ідуть шляхом Корану, другі ж, хоча й намагаються йти шляхом Корану та суннетів, проте на першому місці мають почуття, бажання, очікування [6: 409]. Самі ж суфії виділяють три категорії людей: 1. Люди “каміль та васил” – “досконалий та той, що досягає чогось”. Вони постійно прославляють та возвеличують Аллаха. 2. Салік – той, що йде шляхом, керуючись почуттями. Саліки також поділяються на 2 групи. До першої групи входять ті, що потребують лише Аллаха і не думають ні про життя світське, ні про життя потойбічне. До другої групи належать ті, що прагнуть також у потойбічному світі раю, а також в обмежених рамках – життя світського (західи – що прагнуть потойбічного життя, абіди – що поклоняються, аджізи – безсилі, факіри – бідні). 3. Мукімін – людина, яка чинить зло, оскільки не бачить, не чує і не розуміє істини [7: 274].

Суфізм є теоретичною стороною праведного шляху, а дервіштво – його практичною стороною. Незважаючи на те, що слово *дервіш* (з перської – бідний) має значення “людська бідність” або “матеріальна нестача”, у суфізмі означає розуміння людиною не матеріальної, а своєї духовної бідності перед Аллахом. У контексті суфізму слово “дервіш” означає людину, яка відмовилась від усього світського, усамітнілась, стала рабом божим, стала на шлях досягнення Аллаха, є чемною, терплячою, наполегливою, толерантною [1: 148]. Поширення суфізму в турецькій класичній літературі “спричинило докорінний переворот, який призвів до символізації мови, розриву образу та дійсності, яку він змальовує. Мова поезії поділилася на два плани вираження: алегоричний та справжній, водночас вона вбирає в себе суфійські конотації символічної лексики і показує багатоплановість мовного та поетичного мислення у своїй практиці” [2: 218]. Переважна більшість суфійських авторів надавала великого значення смислового навантаженню слова, тому при передачі інформації предмет обговорення природно мав перетворитися у контексті на образ, символ, який виходить за межі сказаного та утворюється щоразу як індивідуальна цілісність сприйняття. Практика суфійських майстрів слова у тенденціях створення образу має безмежну кількість варіантів, різних видів переносного вживання слів, різних способів утворення переносного значення слів і висловів у семантиці мови. Суфійські твори можуть сприйматися неоднозначно, оскільки своєрідна мова тасаввуфу утруднює вірні інтерпретації при перекладі. Прикладом неадекватного перекладу і розуміння суфійської думки є твердження перекладачів про те, що посилення суфійських авторів на коран та сунни робилися лише для того, щоб «тупі, релігійні» [1: 355] фанатики не звинуватили їх у ересі [1: 355], що суфізм – це пантеїзм, що основним у творах є не суфійські судження, суфійська символіка та образність, а «емоції, викликані почуттям вічної таємниці людського кохання», та реальні почуття земної людини [1: 359].

До констант турецької суфійської культури належать передусім такі вербалізовані концепти, як символи віри й любові. У містиці суфіїв любов не підлягає опису, поняттю або обмеженню, адже вона спричинена глибокими і сильними почуттями до Всевишнього. Таке звертання закоханого суфія до свого Творця, як ‘sevgili’ (коханий, любий), має при перекладі доносити до українського реципієнта всю чистоту почуттів, має бути однозначним, щоб не спричинити неправильне розуміння тексту. Тому такі лексеми, як «любка», «красуня» можуть сприйматися неоднозначно і ввести в оману читача:

Раз навідався до любки парубчук.

Підійшов до двері милої: «Стук-стук!» [1: 359].

Коханого красуня запитала:

– Мій друже, бачив ти країн немало...[1: 361].

Доцільно наголосити на такій важливій особливості культури суфійського світу, як духовна необхідність тлумачення, інтерпретації, адже художня творчість постає у якості засобу глибинного тлумачення багатозначності форм і змістів. Зважаючи на це, прийом транскрибування лексеми 'sevgili' з подальшим його тлумаченням вбачається досить вдалим:

Хвороба туги, іноді ховаючись під головою куманця з вином,

Іноді під ніжкою келиха,

Все ж таки впала під дверима милості севілі [4: 145], (севілі, тобто Бог)

Гей, посланцю з вістями від севілі, ласкаво прошу!

Давай хутко мені добру звістку,

Хай моя душа буде жертвою на святі севілі [4: 145].

З огляду на забезпечення міжкультурної комунікації, творча діяльність перекладача має спрямовуватися на примирення двох суперечливих тенденцій: збереження мовної норми рецептивної культури в перекладі, з одного боку, та її гармонізацію з нормою оригіналу як феномена вихідної культури, з іншого [5: 176]. Це буде можливим при уважному врахуванні соціокультурних аспектів першотвору. Аналіз текстів першотворів і метатекстів показує, що специфіку оригіналу відтворено в різних перекладах з помітними розбіжностями у засобах зображення ідентичного змісту.

Література

1. Матеріали до вивчення літератур зарубіжного Сходу: Тексти, науково-критичні статті / Науковий проект Л.В. Грицик. – К.: Київський університет, 2006. – 690 с.
2. Пригарина Н.И. Индийский стиль и его место в персидской литературе. – М.: Изд-во «Восточная литература», 1999. – 328 с.
3. Прушковська І.В. Феномен Сходу: Теорія і практика суфізму у творчості Шейха Галіба // Праці міжнарод. конф. “Х сходознавчі читання А.Кримського”. – К.: НАН України. – 2006. – С.147-149.
4. Халимоненко Г.І. Історія турецької літератури (16-18 ст.). – К.: Київський у-т, 2002. – 150 с.
5. Чередниченко О.І. Про мову і переклад. – К.: Либідь, 2007. – 248 с.
6. Selvi D. Kur'an ve Tasavvuf Tefsirlerin Tasavvufa Bakışı. – İstanbul: Şule Yayınları, 1997. – 574 s.
7. Yılmaz N. Osmanlı Toplumunda Tasavvuf Sûfiler, Devlet ve Ulemâ (XVII. Yüzyıl). – İstanbul: OSAV Yayınları, 2001. – 584 s.